

ИЗДАТЕЛЬСКИЙ ДОМ «ИНЖЭК»

**Research Centre of Industrial Problems of Development of National Academy
of Sciences of Ukraine
Kharkiv National University of Economics
Bratislava University of Economics (Slovakia)
University Gumnitos (Poland)
Public Organisation «VIVAT SOKRAT»**

**SOCIO-ECONOMIC
DEVELOPMENT OF UKRAINE
AND ITS REGIONS:
PROBLEMS OF SCIENCE AND PRACTICE**

Monograph

**Kharkov
PH «ENGEK»
2009**

**Научно-исследовательский центр индустриальных проблем развития
НАН Украины
Харьковский национальный экономический университет МОН Украины
Братиславский экономический университет (Словакия)
Университет Гумнитос (Польша)
Общественная организация «ВІВАТ СОКРАТ»**

СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ УКРАИНЫ И ЕЕ РЕГИОНОВ: ПРОБЛЕМЫ НАУКИ И ПРАКТИКИ

Монография

**Харьков
ИД «ИНЖЭК»
2009**

ББК 65.050

С 69

Рекомендовано ученым советом Научно-исследовательского центра индустриальных проблем развития НАН Украины (протокол № 1 от 24.03.2009 г.)

Рекомендовано ученым советом Харьковского национального экономического университета (протокол № 11 от 27.04.2009 г.)

Рецензенты: Будеев И. П. – д-р экон. наук, профессор, Институт экономики промышленности НАН Украины (г. Донецк);

Иванов Ю. Б. – д-р экон. наук, профессор, Харьковский национальный экономический университет (г. Харьков);

Ковальчук К. Ф. – д-р экон. наук, профессор, Национальная металлургическая академия Украины (г. Днепропетровск)

Социально-экономическое развитие Украины и ее регионов: проблемы науки и практики: Монография / Под ред. д-ра экон. наук, проф. Пономаренко В. С., д-ра экон. наук, проф. Кизима Н. А., д-ра экон. наук, доц. Раевневой Е. В. – Х.: ФАП Либуркина А. М.; ИД «ИНЖЭК», 2009. – 464 с. Русск. яз., англ. яз., польск. яз., укр. яз.

ISBN 978-966-8177-50-7

Монография посвящена вопросам управления развитием сложных открытых социально-экономических систем, функционирующих в условиях динамично изменяющейся внешней среды, а именно, национальных государств, мировых территориальных образований, регионов, предприятий. Исследуются особенности социально-экономического развития государств в условиях мирового финансового кризиса, проблемы устойчиво-безопасного развития регионов страны, повышения их конкурентоспособности на основе моделирования социально-экономических процессов и структур, подходы к формированию стратегии и тактики поведения предприятий с учетом новой парадигмы развития экономики Украины.

Рекомендуется ученым и специалистам, занимающимся вопросами управления социально-экономическим развитием территориальных образований, а также аспирантам и магистрантам экономических специальностей высших учебных заведений.

Монографія присвячена питанням управління розвитком складних відкритих соціально-економічних систем, що функціонують в умовах зовнішнього середовища, яке динамічно змінюється. Досліджуються особливості соціально-економічного розвитку країн в умовах світової фінансової кризи, проблеми стійкого та безпечного розвитку регіонів держави, підвищення їх конкурентоспроможності на підставі моделювання соціально-економічних процесів та структур, підходи до формування стратегії та тактики поведінки підприємств з урахуванням нової парадигми розвитку економіки України.

Рекомендовано науковцям та фахівцям, що займаються питаннями управління соціально-економічним розвитком територіальних формувань, а також аспірантам та магістрантам економічних спеціальностей вищих навчальних закладів.

ББК 65.050

ISBN 978-966-8177-50-7

© Коллектив авторов, 2009

© ФАП Либуркина А. М., 2009

© ИД «ИНЖЭК», 2009

Содержание

Введение.....	11
Раздел 1. Мировой экономический кризис: предпосылки возникновения и пути преодоления	13
1.1. The Great Deprivation Of Early 21 st Century (<i>Nadeem Naqvi</i>)	13
1.2. От Бреттон-Вудской валютной системы к глобальному финансовому кризису 2008 года (<i>Загорский В. С., Хаустова В. Е.</i>)	34
1.3. Системна криза в економіці України: причини та шляхи подолання (<i>Кизим М. О., Грищенко В. О., Доровський О. В.</i>).....	48
1.4. Последствия финансово-экономического кризиса и некоторые направления выхода из него (<i>Орлов П. А.</i>)	62
1.5. Національні економічні інтереси України в умовах кризи (<i>Губарева І. О., Доровський В. О.</i>)	75
Раздел 2. Современные проблемы развития национальной экономики	86
2.1. Страны В4 и Євро (<i>Гонда В.</i>)	86
2.2. Науково-технічна безпека економіки України (<i>Райнін І. Л., Бернадський П. Й.</i>)	93
2.3. Влияние внешнеэкономической деятельности предприятий стран мира на качество жизни их населения (<i>Зинченко В. А.</i>).....	104
2.4. Полікритеріальна діагностика соціально-економічного розвитку (<i>Кузьмін О. Є., Мельник О. Г.</i>)	116
2.5. Прогнозирование макроэкономических показателей на основе моделей циклообразования (<i>Клебанова Т. С., Захарова О. В., Гурьянова Л. С.</i>)	134
2.6. Створення зон техніко-економічного розвитку в Китаї і розбудова індустріальних парків в Україні як ефективних механізмів високотехнологічного розвитку (<i>Матюшенко І. Ю.</i>).....	148
2.7. Участь іноземного капіталу у розвитку страхового ринку України (<i>Макогон Ю. В., Баглюк Ю. Б.</i>).....	163

Раздел 3. Управление социально-экономическим развитием территориальных образований	176
3.1. Теоретико-методические основы исследования устойчиво-безопасного социально-экономического развития территорий регионального уровня (<i>Криворотов В. В., Калина А.В.</i>)	176
3.2. Моделирование деятельности региона с использованием концепции системной динамики (<i>Гейман О. А.</i>)	192
3.3. Система «споживач-підприємство-партнер» у контексті соціально-економічного розвитку регіону (<i>Пономаренко В. С., Ястремська О. М., Райко Д. В.</i>)	206
3.5. Анализ тенденций развития отраслевых рынков труда в регионах Словакии в период трансформации (<i>Раевнева Е. В., Дубровина Н. А., Неубауерова Эрика</i>)	225
3.5. Методология координатного диагностирования двух взаимосвязанных сфер региона (<i>Майбуров И. А.</i>)	247
3.6. Визначення рівня конкурентоспроможності сфери туризму в регіонах України (<i>Тищенко О. М., Дуленко А. Л., Петрова Н. Б.</i>)	260
3.7. Неравномерность производства и реализации услуг на региональных рынках (<i>Сидорова А. В.</i>)	274
3.8. Вплив зовнішніх чинників на розвиток галузей дорожньо- транспортного комплексу та місцевого комунального господарства в окремих регіонах країни (<i>Гурнак В. М., Гурнак М. В.</i>)	285
3.9. Проблемы формирования региональной промышленной политики и частно-государственного партнерства (<i>Вольф Ф. В.</i>)	301
Раздел 4. Микроэкономические проблемы регионального развития	310
4.1. Modelowanie socjo - ekonomiczne w warunkach postmodernizmu. Klasyka cybernetyki a modelowanie w warunkach poznawczych (<i>Artur Mazurkiewicz</i>).....	310
4.2. Моделювання кластерно-мережної взаємодії учасників інтегрованих структур бізнесу (<i>Пилипенко А. А., Ялдин І. В.</i>)	324
4.3. Моделирование рисков невозврата инвестиций (<i>Румянцев Н. В., Медведева М. И.</i>)	339
4.4. Особенности моделирования оценки динамики развития промышленных предприятий (<i>Лена Р. Н., Цона Н. В.</i>).....	350

4.5. Моделювання операційної діяльності торгівельного посередника (Сергеева Л. Н., Бирський В. В.)	362
4.6. Стратегія розвитку українських підприємств на внутрішньому і зовнішніх ринках (Чухрай Н. І.).....	371
4.7. Стратегічне управління розвитком сукупного потенціалу підприємств у контексті регіону (Порохня В. М., Головкова Л. С.)	387
4.8. Ресурси розвитку підприємства: склад, характеристика, взаємозалежність (Козаченко Г. В., Погорелов Ю. С.).....	399
4.9. Формування конкурентної політики підприємства на ринку консалтингових послуг України (Пастухова В. В., Короговний О. А.)	412
4.10. Реинжиниринг інформаційно-логістических систем в економіке (Іванов Н. Н., Рекун І. І.)	427
4.11. Сравнительный анализ моделей процессов принятия решений (Меркулова Т. В., Милов А. В.)	437
4.12. Активізація людського капіталу засобами креативного менеджменту (Назарова Г. В.)	449

2.6. СТВОРЕННЯ ЗОН ТЕХНІКО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ В КИТАЇ І РОЗБУДОВА ІНДУСТРІАЛЬНИХ ПАРКІВ В УКРАЇНІ ЯК ЕФЕКТИВНИХ МЕХАНІЗМІВ ВИСОКОТЕХНОЛОГІЧНОГО РОЗВИТКУ

Матюшенко І. Ю., канд. техн. наук, професор
заступник начальника Головного управління зовнішньоекономічних зв'язків
і європейської інтеграції Харківської облдержадміністрації

Вступ

Процес подолання негативних явищ в економіці України, пов'язаних з розгортанням світової фінансової та економічної кризи, значно активізував пошук нових нестандартних рішень, спрямованих на різке підвищення ефективності роботи існуючих та створення принципово нових механізмів державного управління економічним розвитком. Вказана проблема досліджувалась в роботах В. М. Гейця, М. О. Кизима, Ю. Б. Іванова, В. П. Семиноженко, Л. І. Федулової, С. Ю. Глаз'єва, Б. Н. Кузика, Ю. В. Яковца, О. Г. Голиченко, А. А. Чухно, Л. Г. Мельника, А. А. Мазур, И. Б. Гагауз, М. Йохна, В. Стадник та інших [1 – 15]. В той же час, це питання набуває ще більшої ваги в умовах досить швидкого зміщення центрів господарювання на рівень регіонів України, підвищення їх економічної самостійності.

В умовах, коли велика кількість українських промислових підприємств знаходяться на межі банкрутства і потребують реструктуризації своєї діяльності, досвід створення та успішної роботи зон *техніко-економічного розвитку* (ЗТЕР) в Китаї може стати досить корисним при розбудові моделі функціонування індустріальних парків в Україні як ефективних механізмів підвищення конкурентоспроможності промисловості і розвитку високотехнологічних галузей.

1. Об'єктивні передумови створення зон експортного виробництва та інших спеціальних економічних зон в країнах, що розвиваються.

Проблеми, з якими стикаються країни, що розвиваються, у всьому світі на початковому етапі свого економічного розвитку дуже схожі, а саме:

- *нестача капіталу* в ізольованих економічних системах. Наприклад, для планової економіки, яку мали і Китай, і Україна, існує тільки два шляхи вирішення проблеми нестачі капіталовкладень: або поєднання коштів, одержаних з амортизаційних фондів підприємств, з чистими накопиченнями, або скорочення споживання і збільшення накопичень. Без сторонньої допомоги неможливо за короткий час вирішити питання про джерело великих капіталовкладень;
- *технічна відсталість* в умовах ізоляції навіть для таких великих держав як Китай та Україна, де вже були в наявності відносно самостійні промислова і науково-освітня системи. Однак і в цих країнах досить швидко стало зрозумілим, що за самостійні дослідження в технологічних сферах прийдеється платити дуже високу ціну за досить скромні результати. При цьому в більш бідніших країнах замість скорочення відставання найчастіше відбувається подальше збільшення технологічного розриву. Як наслідок, неможливо думати про досягнення передового світового рівня без обміну з іншими країнами, без передачі технологій, без відкритості;
- *дефіцит іноземної валюти* як в торгівлі товарами (ввезенні ресурсів і обладнання, що не вистачає), так і в торгівлі технологіями (ввезенні технологій) внаслідок низької технологічності і низької доданої вартості товарів, що експортуються;
- *проблеми безробіття*, які особливо характерні для країн з низьким рівнем освіти і технологічно відсталим виробництвом.

Єдиним виходом, що дозволяє вирішити вказані проблеми, є проведення політики інтеграції країни у світову господарську систему, звернення за зовнішньою підтримкою. Мова йде про експорт капіталу із розвинутих країн.

В свою чергу, розвинуті країни, починаючи з 1960-х років, значним чином інтенсифікували пошук шляхів підвищення конкурентоспроможності і прискореними темпами почали розбудову «гнучкої» системи господарювання. Тобто, одночасно з потужним розвитком досліджень і розробок новітніх технологій в розвинених країнах більша частина їх ресурсовитратної та екологічно небезпечної промисловості, виробництво з високою концентрацією робочої сили і навіть капіталомістке виробництво з використанням звичайних технологій перемістились в інші країни. Якщо взяти за критерій оцінки *рівень розвитку технологій*, то старі розвинуті країни зайняли *першу позицію*, нові індустріальні держави – *другу*, а країни, що розвиваються – *третю*. Таке структурування міжнародних виробничих сил призвело до того, що на зміну вертикальному розподілу праці прийшов розподіл праці за рівнями, за виробничими процесами, а також за звичайними і найновішими технологіями. Розвинуті країни більше виграли від такого станови-

ща, що створило нову нерівність. В той же час, розподіл праці у вказаному вигляді сприяв укріпленню взаємодоповнюючого характеру міжнародної економіки.

З початку 1990-х знову відбулися зміни в процесах експорту капіталу, коли розвинуті країни з метою захвату ринків країн, що розвиваються, які вже почали проводити політику зовнішньої відкритості (наприклад, Китаю), розгорнули жорстку конкуренцію за прямі інвестиції в цю країну. Якщо до цих пір розвинуті країни намагалися штучно стримувати розповсюдження технологій, то в результаті конкуренції за вихід на ринок їм прийшлося пред'явити свої високі технології і прискорити їх розповсюдження, незважаючи на первісне небажання цього робити. Як наслідок, використання країнами, що розвиваються, міжнародного капіталу для прискорення процесу індустріалізації сприяло безперервному укріпленню їх економік і перетворилося у важливу рушійну силу нового розкладу у світовій політиці і економіці.

Історія зон розвитку у світі нараховує вже більше чотирьохсот років, але найбільш інтенсивний розвиток вони одержали після Другої світової війни. В багатьох країнах подібні райони слугували для розширення експорту, залучення іноземних інвестицій, підвищення зайнятості і збільшення валютних доходів. Сьогодні торговельний оборот зон розвитку у всьому світі перевищив 30% від всієї світової торгівлі. Створення різноманітних зон розвитку дозволило створити експортно орієнтовану промисловість у нових індустріальних державах і регіонах, особливо починаючи з 1960-х років.

Із усіх форм спеціальних зон економічного характеру найбільш розповсюдженими стали: зони експортного виробництва, зони вільної торгівлі та офшорні зони, фінансово-економічні зони і зони розвитку фондового ринку, зони розвитку туризму і зони розвитку нерухомості, науково-технічні парки і зони розвитку високих нових технологій.

Зони експортного виробництва (ЗЕВ) – це основна і доволі успішна модель, яку використовують країни, що розвиваються, на ранньому етапі свого входу до світового поділу праці. Основною функцією ЗЕВ є залучення прямих іноземних інвестицій і розвиток промисловості.

Наприклад, в Китаї на **початковій стадії** розвитку ЗЕВ використовували форму «трьох імпортів – однієї компенсації» (переробка імпоротної сировини, виготовлення продукції по імпортних зразках, збирання з імпортних комплектуючих і компенсаційна торгівля), що сприяло розвитку виробництва з високою концентрацією робочої сили і чия продукція, як привило, призначена для експорту [16, с. 35]. Основним стимулом для вкладення прямих іноземних інвестицій розвинутими країнами в цих умовах є низька ціна місцевих земельних ділянок

і робочої сили при їх надлишковій пропозиції. Країнам, що розвиваються, ЗЕВ дозволяють в найкоротші терміни вирішити проблеми нестачі капіталу, технологій, іноземної валюти, а також пом'якшити проблему працевлаштування. В той же час, вже через кілька років економічного піднесення, після розвитку місцевої економіки відбувається зростання цін на виробничі складові. Як наслідок, переваги перестають бути явними і експортне виробництво переміщується в більш економічно відсталі держави і регіони.

На *середній стадії* розвитку у ЗЕВ з'являється можливість створити виробництво, яке має певний технологічний рівень і спирається на місцеві ресурси, або підприємства із спільним і кооперативним капіталом. При цьому іноземна сторона надає деякі із своїх технологій, комплектуючі та другорядну продукцію, забезпечує комплектацію основного продукту. Як наслідок, крім одержання ЗЕВ деяких технологій, зібрана у ній експортна продукція опиняється на міжнародному ринку і завойовує його певну частину (в той час, як зайняти ринок за допомогою власної продукції дуже складно). На цьому етапі зростає клас продукції, що виробляється, однак навіть якщо продукція і технологічна, все одно вона виробляється в цехах головної компанії, і при цьому ключові технології залишаються недосяжними.

На *третьій стадії* свого розвитку у ЗЕВ з'являється можливість залучення виробництв з концентрованим застосуванням технологій. Особливо це характерно для дочірніх відділень ТНК, що приходять у ЗЕВ внаслідок близькості до ринку і наявності місцевого висококваліфікованого інженерно-технічного персоналу. При цьому до кваліфікованої праці залучається все більше місцевих співробітників, що відповідно викликає їх професійне зростання. І якщо потенціал робітників досягне того рівня, коли стане можливим технічне співробітництво і експорт власної продукції, зони експортного виробництва зможуть одержати більш високий статус (наприклад, *науково-технологічних парків*). Тобто після етапу ввезення технологій і своєчасного переходу на нову стадію відбувається поступове злиття виробництв, що знаходяться на території ЗЕВ, з національною промисловістю. Освоєні технології, що були ввезені, стають звичайним знаряддям національної індустрії; і при цьому зростає велика кількість професійних кадрів, що здатні на певне самостійне новаторство. Тому на базі високо розвинутих ЗЕВ можуть виникати науково-технологічні парки.

В той же час, окремі країни, що розвиваються, вже мають певну науково-технічну базу (наприклад, Китай, Україна, Росія тощо). Однак внаслідок нестачі фінансової підтримки або з причин протидії системних, політичних та іншого роду чинників цим країнам важко здійснити поворот науки і техніки до потреб реальної економіки. Тому і в цих країнах, як показує світовий досвід, вкрай необхідно розвивати технології із залученням як власних, так й іноземних спеціалістів,

стимулювати перехід від експериментальних розробок до випуску реальної продукції, впроваджувати технології у виробництві і надавати певні пільгові умови. Ймовірність успіху підвищується, якщо у будівництво таких зон залучаються університети. Крім того, ці зони, крім політичної підтримки, потребують наявності механізмів страхування інвестицій, а також гарантій для довгострокового планування й інвестування.

Таким чином, у звичайному міжнародному розумінні зони експортного виробництва – це самостійний адміністративний район, що знаходиться поза юрисдикцією національної митниці. Товари, що опиняються в цій зоні, не обкладаються митом і місцевими податками, а також можуть оброблятися, складуватися і використовуватися для промислового виробництва. При експорті товарів з зони – з них не береться мито. І тільки, якщо товари, які були ввезені в зону або вироблені/оброблені на її території, опиняються на внутрішньому ринку, вони оподатковуються митом та місцевими податками.

Тобто ЗЕВ є особливим анклавом, що знаходиться за межами звичайних митних бар'єрів країни. В цих зонах домінують підприємства з іноземними інвестиціями, на які розповсюджуються пільги в сфері імпорту проміжної продукції, податків, використання інфраструктури; для них усуваються галузеві обмеження, що діють в інших районах країни. Вказані пільги обмежені умовами, а саме: практично вся продукція повинна йти на експорт, а уся ввезена в зону проміжна продукція повинна повністю бути використана на її території або реекспортована.

2. Зони техніко-економічного розвитку в Китаї та перспективи їх розвитку

Китайські *зони техніко-економічного розвитку (ЗТЕР)* ведуть свою історію з кінця 1984 року, коли Держрада Китаю затвердила створення в дванадцяти приморських містах 14-ти перших ЗТЕР. До 2004 року було створено 49 ЗТЕР, з яких 27 розташовані у приморських районах східного Китаю, а ще 22 – в центральній і західній частинах країни. Їхня сукупна площа складає біля 1000 кв.км. (0,01% від території Китаю). При цьому доля ЗТЕР у ВВП Китаю складає 5%, у доданій вартості промислової продукції – 6,7%, в експорті – 10,1%, у залученні іноземних інвестицій – 18% [16, С.3].

На протязі свого існування ЗТЕР виконували різноманітні функції:

- 1) сприяли формуванню відкритості у всьому Китаї, тобто від приморських районів до внутрішніх регіонів;
- 2) першими здійснили комплекс перетворень в формах інвестицій, наймання робочої сили, у виробничій системі, у будівництві ринкових відносин, в структурі державного управління;
- 3) сприяли розвитку в Китаї економіки відкритого типу і створили платфор-

му, що відповідає міжнародним стандартам, для залучення і різкого збільшення іноземних інвестицій;

- 4) запозичували передові технології й управлінський досвід, підготували значну кількість високопрофесійних керівних і технічних кадрів, прискорили якісне зростання галузей у зонах, істотно підвищили конкурентоспроможність китайського експорту тощо.

Зі вступом Китаю до Світової організації торгівлі ЗТЕР одержали нові стимули для розвитку, що поєднують дві тенденції:

- 1) внаслідок все більшої відкритості китайського ринку країна стає все більш привабливою для капіталовкладень. Одночасно відбувається новий етап в урегулюванні структури світового господарства, пов'язаний з перенесенням до Китаю світового виробництва, що надає новий простір для розвитку ЗТЕР;
- 2) зменшення відповідно до правил СОТ переваг, що надаються ЗТЕР державою. Це, в свою чергу, поставило питання щодо залучення іноземних інвесторів виключно за рахунок пільг і привело до необхідності створення нових систем, умов і послуг, здійснення поступового переходу від конкурентоспроможності завдяки пільгам до комплексної конкурентоспроможності, прискорення системного оновлення, зміни функцій уряду, скорочення адміністративного втручання тощо.

На першому етапі (1984 – 1991 рр.) свого розвитку китайські ЗТЕР дотримувались *концепції «чотирьох вікон»* (вікно для технологій, вікно для менеджменту, вікно для знань, вікно для зовнішньої політики), яка більше відповідала принципам діяльності спеціальних економічних зон (СЕЗ), що збігалися з основами роботи класичних зон експортного виробництва. На цьому етапі домінували середні і малі іноземні інвестиції з низьким спротивом ризикам і відсутністю базових технологій, з опорою виключно на пільги і прибуток, що одержували за рахунок дешевої робочої сили. Але практика показала істотні недоліки такої концепції:

- 1) нереалістичність очікування швидкого залучення крупних капіталів, технологій і менеджменту, що були у власності ТНК, на умовах СЕЗ, розрахованих на малі і середні підприємства з Гонконгу і Макао, що інвестували у трудомістке експорто-орієнтоване виробництво;
- 2) відрив місцерозташування ЗТЕР від материнських міст з метою подолати недовіру до нових капіталістичних методів господарювання протирічів попередньому наміру залучення технологій для переоснащення старих підприємств;
- 3) усі перші 14 приморських ЗТЕР були створені за однією моделлю, займали-

ся одним й тим же, однаковими засобами й одночасно боролися за обмежені інвестиційні ресурси. Конкуренція і внутрішні витрати не мали ні яких обмежень, а право ініціативи перейшло до іноземного інвестора. Це призвело до низької якості проєктів, що передавали застарілі технології;

- 4) орієнтованість на створення на базі ЗТЕР нових індустріальних міст з урбаністичними функціями, бажання перескочити через етап створення промислових зон експортної спрямованості сильно гальмувало освоєння виділених територій.

На другому етапі (1992 – 1996рр.), коли в результаті великого припливу іноземного капіталу різко загострилася конкуренція ТНК за інвестиції в Китай, був визначений курс «*трьох пріоритетів і одного напрямку*», тобто «*вважаючи пріоритетними промислові об'єкти, залучення іноземних інвестицій і експорт, спрямовувати зусилля на розвиток нових високих технологій*». Таким чином, було обрано стратегію на концентрацію усіх зусиль на розвиток промисловості.

На цьому етапі наступив період визрівання і золотий час великомасштабного зростання ЗТЕР, що почало проявлятися у наступному:

- 1) швидке збільшення обсягу і якості використання іноземного капіталу. Капітали ТНК почали витискати малий і середній бізнес у здійсненні інвестицій в Китай. Слідом за появою в зонах великих і дуже великих проєктів проявився технологічний рівень цих інвестицій, їх масштаб і стимулюючий ефект, а також сучасний менеджмент;
- 2) висока технологічність і рівень техніки на нових об'єктах, що зіграло унікальну роль в стимулюванні процесу модернізації китайської промисловості;
- 3) перенесення фокусу іноземних інвестицій з СЕЗ в ЗТЕР і особливо у старі промислові райони Китаю, що знаходилися у непоганому стані. Це свідчило про початок суттєвих інвестицій і довгострокових планів розвитку крупної промисловості у всій країні;
- 4) підтвердження на практиці вірності «*трьох пріоритетів*» для будівництва зон, а саме – пріоритетного використання іноземного капіталу, розвитку промисловості і валютних доходів від експорту;
- 5) на даному етапі в економіці зон (а саме в розмірі промисловості) були здійснені значні накопичення. Як наслідок, зони одержали певну економічну вагу, а ефективність їх роботи ставала дуже високою;
- 6) значне збільшення кількості ЗТЕР практично по всій території Китаю, поява певної спеціалізації;

- 7) скінчився термін дії фінансових пільг, наданих державою першим 14 ЗТЕР. Тобто зони вже не могли, як раніше, не сплачувати податки і залишати усі збори собі. Крім того, з 1996 р. обладнання, що ввозилося підприємствами з іноземними інвестиціями, більше не звільнялося від сплати мита і податку на додану вартість.

Третій етап (1997 – початок XXI сторіччя) характеризувався переоцінкою роботи усіх китайських ЗТЕР, що призвело на практиці до появи концепції «виходу за рамки ізольованого острову», результати реалізації якої вже можна виділити сьогодні:

- 1) усі ЗТЕР здійснили прорив у сфері розпорядження капіталом: багато компаній провели реструктуризацію і вийшли на фондовий ринок, де одержали можливість прямого залучення капіталу;
- 2) були створені різноманітні центри науково-технічних розробок, а також ризикові інвестиційні компанії, що сприяло приходу дослідницьких структур державного рівня або таких, що належали ТНК. Одночасно щорічно певна частина доходу виділялася на розробку і впровадження високотехнологічної продукції. Це сприяло швидкому розвитку високотехнологічних галузей при підтримці і участі фінансів ЗТЕР, ризикових інвестиційних і фондових компаній;
- 3) усі ЗТЕР, прагнучі до збільшення промислового виробництва, почали робити акцент на високо інтенсивний шлях розвитку і підвищення категорії галузей. При залученні і підтримці проектів стали приймати до уваги такі показники, як концентрація інвестицій, потенціал розвитку галузі, а також стимулюючий вплив на інші сфери. Як наслідок, підвищення рівня галузей в ЗТЕР вже стало природнім, а самі зони розвитку з бази сучасної переробки почали перетворюватися у виробничі плацдарми сучасної промисловості.

Таким чином, можна виділити **відмінності розвитку китайських ЗТЕР від класичних ЗЕВ**, а саме:

- 1) інвестиції стали системними і великими (сотні мільйонів і навіть мільярди доларів), а в якості інвестора стали виступати крупні ТНК, а не малі і середні інвестори. Змінилися мотиви інвестування: прибуток ТНК базується не на дешевині робочої сили, а на високій технологічності та доданій вартості їх продукції. Це призвело до великомасштабного підвищення рівня зарплат в зонах розвитку (в 10 разів), внаслідок чого середні і малі підприємства почали витискатися;
- 2) відповідно до теорії ЗЕВ, країна, що приймає капітал, не одержує технології. Такий стан був характерний тільки для першого етапу розвитку ЗТЕР,

коли до них ввозилися лише звичайні технології. Однак вже на другому етапі розвитку виникла й передача технологій. Так, відносно передові технології напряму або посередньо прийшли в результаті реконструкції частки державних підприємств за допомогою спільного капіталу або на партнерських засадах з іноземними фірмами, з метою постачання ними комплектуючих для своєї продукції;

- 3) китайські ЗТЕР, як і класичні ЗЕВ, вважають пріоритетними такі задачі, як розвиток промисловості, а також використання іноземного капіталу. В той же час, значення пріоритету експорту суттєво знизилося. Основна частина продукції реалізується на внутрішньому ринку, що пояснюється двома причинами: обсягами і привабливістю китайського ринку, а також тим, що ТНК з метою проникнення на китайський ринок і подолання протекціоністських бар'єрів здійснили передачу технологій і капіталу для випуску продукції з високою доданою вартістю (що не призначалась для розміщення в ЗТЕР). В цьому криється головна причина золотої епохи, коли після 1992 р. ЗТЕР залучили потік іноземних інвестицій.

З погляду **використання земель** серед китайських ЗТЕР найбільш поширена **модель з окресленою ділянкою**. За цією моделлю в межах всієї ділянки, що виділена під ЗТЕР, окреслюється частина первинної землі, куди залучаються ріелтори з внутрішнім та іноземним капіталом. Далі здійснюється незалежний розвиток товарної землі, змінюється розвиток у борг, а державні підприємства, що підтримуються урядом, самостійно здійснюють розвиток товарної землі. Наприклад, в Таньцзиньській зоні розвитку вказана модель реалізована у декількох формах:

- 1) власник землі у місці розташування ЗТЕР у якості компенсації за землю приймається в пай, визначає ділянку площі, а потім із залученням іноземних інвестицій спільно веде її освоєння; потім відбувається передача землі в оренду з метою одержання прибутку;
- 2) іноземний підприємець має намір вкласти свої кошти. Окреслюється ділянка землі; вона придбається у адміністрації ЗТЕР за ціною первинної землі, потім там проводиться товарне освоєння, самостійне залучення підприємців і за допомогою вторинного продажу землі одержується прибуток;
- 3) державне підприємство ЗТЕР стає акціонером і вносить у якості паю землю, залучає численних іноземних підприємців, створює акціонерну компанію з земельним майном. Потім вони спільно освоюють землі і одержують прибуток через передачу.

Усі ці форми, відповідно до визначеної суми за квадратний метр, вносять в ЗТЕР кошти на супровідну інфраструктуру. Потім вони користуються водоза-

безпеченням і енергоресурсами ЗТЕР. Однак у випадку успішної передачі земель ділянки, що окреслена, всі справи надалі передаються у ведення ЗТЕР для єдиного управління в рамках єдиного плану.

Історична тенденція китайських ЗТЕР, в рамках третього етапу, наступна: частина зон розвитку відстане і зникне. Деякі зони зіллються з навколишніми територіями і стануть звичайними індустріальними районами. І тільки 3 – 5 зон приблизно через 20 років зможуть перетворитись на науково-технологічні промислові парки [16, с. 475].

3. Проекти індустріальних парків в Україні

З світової практики відомо, що *індустріальний парк* (*industrial park, industrial area*) – інженерно підготовлені земельні ділянки, виробничі і складські будівлі для великих виробництв (перш за все металообробки, машинобудування).

Основний принцип господарювання класичного індустріального парку полягає в тому, що власник індустріального парку здає інженерні підготовлені ділянки в оренду промисловим компаніям. Основою таких парків є земельна власність, юридично і технічно організована як спеціалізований об'єкт прибуткової нерухомості, оснащений відповідною інженерною і транспортною інфраструктурою, зазвичай включає офісні і виробничо-складські будівлі. Цим індустріальний парк суттєво відрізняється від спеціальних (вільних) економічних зон.

Про необхідність розвитку індустріальних парків засвідчує позитивний світовий досвід інших країн, (зокрема США, Англії, Росії, Словенії, Чехії), де були створені індустріальні (промислові) парки як спеціалізовані об'єкти прибуткової нерухомості власника, роботу яких організовує керуюча компанія.

Головна *відмінність між індустріальними і технологічними парками* полягає в тому, що перші лише створюють умови шляхом забезпечення підприємств інфраструктурою для їхньої основної виробничої діяльності, а технопарки безпосередньо здійснюють розробку і впровадження нових технологій у виробництво.

Відповідні передумови створення і розвитку індустріальних (промислових) парків передбачені в *Концепції створення індустріальних (промислових) парків*, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 01.08.2006 № 447-р. Зокрема, в ній йдеться про те, що формування мережі державних і регіональних індустріальних (промислових) парків повинне здійснюватися відповідно до основних напрямів розвитку державної і регіональної промислової політики з урахуванням завдань, пов'язаних з розвитком міських агломерацій.

При цьому у Концепції передбачено, що індустріальні (промислові) парки доцільно створювати у промислових регіонах поблизу великих міських агломерацій, але поза їх межами, крім випадків, коли є належна інфраструктура і вільні від за-

будови земельні ділянки безпосередньо у промислових зонах, а також екологічні умови, які дають змогу створювати індустріальні (промислові) парки у межах населених пунктів. Важливе значення для нормативно-правового забезпечення створення та функціонування індустріальних парків мають положення Концепції, де йдеться про визначення *критеріїв* створення індустріального (промислового) парку, зокрема економічних, фінансово-бюджетних, екологічних; механізмів стимулювання залучення коштів для реалізації інвестиційних проєктів, формування системи управління та моніторингу результатів діяльності індустріальних (промислових) парків.

17.04.2007 Міністерством економіки України під керівництвом А.К.Кінаха було внесено законопроект «Про індустріальні (промислові) парки», а 23.12.2008 р. народні депутати А.К.Кінах, М.С.Комар, В.І.Потапов (Партія регіонів) внесли на розгляд Верховної Ради **проект Закону України «Основи створення індустріальних парків»** (реєстр. № 3536), який є подібним до законопроекту від 17.04.2007. у відповідності до якого було розроблено програму створення в Харківській області індустріального парку «Рогань». У проєкті закону зазначене наступне: керуючою компанією промислового парку може бути юридична особа, зареєстрована на території адміністративно-територіальної одиниці, на якій передбачається розміщення промислового парку; права власності на земельну ділянку не обмежуються.

05.02.2009 р. Міністерство економіки України завершило розробку остаточного варіанту проєкту **Закону України «Про індустріальні (промислові) парки»** для передачі його на розгляд Верховної Ради в пакеті антикризових заходів. Цей законопроект є вдосконаленням проєкту закону «Про індустріальні (промислові) парки» (реєстр. № 3071), внесеного 27.08.2008 р. народним депутатом України Шевчуком О. Б. (БЮТ). У **законопроекті Міністерства економіки** зазначене наступне: перелік земель та об'єктів державної власності, на яких можуть створюватися промислові парки, визначається Кабінетом Міністрів України; договір про створення та діяльність промислового парку між ініціатором створення промислового парку та керуючою компанією укладається на строк від 10 до 30 років; перехід права власності на земельну ділянку та створені на ній об'єкти до керуючої компанії не передбачається; одним з видів державного стимулювання є відшкодування створення керуючою компанією на території промислового парку робочих місць з розрахунку 50 % суми витрат керуючої компанії на створення такого робочого місця за умовами та у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України; місце реєстрації керуючої компанії промислового парку не обмежується.

Одночасно поданий законопроект має дві головні відмінності відносно того, що обговорювалось:

- *керуюча компанія індустріального парку реалізує план забудови території промпарку, розроблений державними/місцевими органами виконавчої влади (тобто проект забудови території повинен бути створений органами виконавчої влади ще до появи перших інвесторів...);*
- *земельна ділянка для створення промислового парку надається керуючій компанії лише у користування і не підлягає приватизації протягом усього строку реалізації проекту створення та діяльності державного або комунального промислового парку. Це означає, що закордонні інвестори не зможуть купувати земельні ділянки, що значно зменшить їх зацікавленість розміщувати свої виробничі потужності на території індустріального парку «Рогань». Крім того це зменшить мотивацію для портфельних інвесторів, кошти яких планувалось після акціонування комунального підприємства залучити для будівництва інженерної інфраструктури індустріального парку.*

В той же час у законопроекті заплановані значні обсяги державної підтримки керуючої компанії і учасників промислового парку, а саме: «Керуючій компанії промислового парку та учаснику промислового парку, що уклав договір з керуючою компанією, встановлюються такі окремі види державного стимулювання:

- *надання фінансової підтримки шляхом повної або часткової компенсації відсоткової ставки за залученими в національній валюті банківськими кредитами для виконання робіт з будівництва доріг і потужностей з водопостачання, водовідведення, каналізації та очистки води, з впровадження передових енерго- і ресурсозберігаючих технологій, переробки побутових та виробничих відходів на термін 5 років з початку реалізації програми (бізнес-плану);*
- *застосування додаткової норми прискореної амортизації нових основних фондів групи 3 і 4 в межах виконання програми (бізнес-плану) створення та діяльності промислового парку.*

Учаснику промислового парку, що уклав договір з керуючою компанією, встановлюються такі окремі види державного стимулювання:

- *надання фінансової підтримки шляхом повної або часткової компенсації відшкодування витрат на розробку і сертифікацію всіх видів робіт, пов'язаних з обов'язковою сертифікацією продукції: підготовчі, експертні, щодо акредитації, атестації, випробування, контролю та реєстрації у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України;*
- *відшкодування за рахунок коштів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття створення 1 робочого місця з розрахунку 50% суми витрат учасника на створення такого ро-*

бочого місця у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України та Фондом загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття.»

Таким чином, законопроекти мають принципові відмінності, які по різному визначають привабливість промислового парку для інвесторів і будуть стимулювати різні види інвестиційних надходжень до регіону.

Проект створення у Харківській області індустріального парку «Рогань» розглядається вже третім складом Уряду України, як пілотний проект для відпрацювання методології створення індустріальних парків в Україні. Відразу після прийняття того, чи іншого варіанту закону (кінець другого кварталу 2009 року) почнеться активна фаза створення українських індустріальних парків. Для України, в тому числі і для Харківської області, на сьогоднішній день є дуже важливим питання про зміст майбутнього закону, який буде мати визначальний вплив на процеси залучення інвестицій в економіку регіону.

Заключення

Таким чином, історична тенденція розвитку китайських зон техніко-економічного розвитку полягає в наступному:

- 1) перший шлях розвитку пов'язаний з тим, що відповідно з теорією життєвого циклу зон експортного виробництва, вони обов'язково колись повинні зникнути слідом за зміною існуючих умов, а саме: підвищення вартості робочої сили позбавить іноземний капітал прибутку і примусить його перенести виробництво в країни з більш низьким рівнем економічного розвитку; припинення особливої державної політики підтримки призведе до втрати інтересу з боку іноземних інвесторів; обмеженість земельних ресурсів; занепад галузей, що підходять для організації ЗЕВ. У функції звичайних ЗЕВ не водить задача передачі технології і оновлення системи. При втраті опори на технології і системні переваги приплив іноземних капіталів буде обмеженим, ЗТЕР в подальшому перетворяться на *звичайні індустріальні райони*;
- 2) другий шлях розвитку ЗТЕР – після вивезення капіталу, технологій і системи управління сучасних підприємств, при наявності далекоглядної політики місцевої влади, в процесі безперервного зростання економічного потенціалу ЗТЕР стануть новими провідними промисловими районами світу. За допомогою політичної підтримки вони підуть шляхом накопичення капіталу і технологічного розвитку; будуть постійно оновлювати технологічну базу для промисловості в ЗТЕР; перейдуть від ввезення техніки і технологій до технічного співробітництва; зроблять необхідний крок до

створення підприємств, що володіють ключовими (базовими) для даної галузі технологіями; зменшати залежність від іноземного капіталу і почнуть самостійно розвиватися. Після цього ЗТЕР зможе підвищити свій статус до науково-технічного промислового парку.

Для створення індустріальних парків в Україні, як ефективних механізмів залучення іноземних інвестицій і створення високотехнологічних виробництв, вкрай необхідно прийняття того чи іншого варіанту закону про створення і розвиток індустріальних парків, що визначить специфіку привабливості промислового парку для інвесторів і буде стимулювати різні види інвестиційних надходжень до регіонів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Геєць В. М., Семиноженко В. П. Інноваційні перспективи України. Х.: Константа, 2006.– 272 с.
2. Україна у вимірі економіки знань / За ред. акад. НАН України В. М. Гейця.– К.: «Основа», 2006.– 592 с.
3. Грищенко В. О., Кизим М. О., Іванов Ю. Б. Програма загальнодержавних антикризових заходів– Х.: ВД «ІНЖЕК», 2009.– 36 с.
4. Обучение рынка / Под ред. С. Ю. Глазьева.– М.: Экономика, 2004.– С.37 – 58.
5. Россия-2050: стратегия инновационного прорыва / Б. Н. Кузык, Ю. В. Яковец.– М.: ЗАО «Издательство «Экономика», 2005.– 624 с.
6. Национальная инновационная система России: состояние и пути развития / О. Г. Голиченко, Отделение общественных наук РАН, Российский науч.-исслед. ин-т экономики, политики и права в науч.-технич. сфере.– М.: Наука, 2006.– 396 с.
7. Чухно А. А. Твори : у 3 т. / Т. 2: Інформаційна постіндустріальна економіка: теорія і практика / НАН України, Київ. нац. ун-т ім. Т. Г. Шевченка, Наук.- дослід. фін. ін-т при М-ві фін. України.– К., 2006.– 512 с.
8. Чухно А. А. Твори : у 3 т. / Т. 3: Становлення еволюційної парадигми економічної теорії / НАН України, Київ. нац. ун-т ім. Т. Г. Шевченка, Наук.- дослід. фін. ін-т при М-ві фін. України.– К., 2007.– 712 с.
10. Йохна М., Стадник В. Економіка і організація інноваційної діяльності: Навчальний посібник.– К.: Видавничий центр «Академія», 2005.– 400 с.
11. Мельник Л. Г. Информационная экономика.– Суми: ИТД «Университетская книга», 2003.– 288 с.
12. Інноваційний розвиток економіки: модель, система управління, державна політика / За ред. Л. І. Федулової.– К.: Основа, 2005.– 552 с.
13. Инновационный менеджмент: Концепции, многоуровневые стратегии и механизмы инновационного развития / Под ред. В. М. Аньшина, А. А. Дагаева.– СМ.: Дело, 2006. 584 с.

14. Инновационный менеджмент в России: вопросы стратегического управления и научно-технологической безопасности / Руководители авт. колл. В. Л. Макаров, А. Е. Варшавский. М.: Наука, 2004.– 880 с.

15. Мазур А. А., Гагауз И. Б. Современные инновационные структуры: Монография.– Х.: СПД Либуркина Л.М., 2005. – 348 с.

16. Клодт Х. та ін. Нова економіка: форми вияву, причини і наслідки / Монографія. К.: Вид-во «Таксон», 2006.– 306 с.

15. Пи Цяньшень, Ван Кай. Опыт китайских зон технико-экономического развития / Пер. с кит.– СПб.: Изд-во С.Питербур. ун-та, 2006.– 487 с.